

ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN İŞLETMENİN ULUSLARARASI ÇEVRESİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATING INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN CONTEXT OF INTERNATIONAL BUSINESS ENVIRONMENT

Prof. Dr. Akyay UYGUR

Gazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi Rekreasyon Yönetimi Bölümü, Ankara/Türkiye

Arş. Gör. Yaşar GÜLTEKİN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Samsun/Türkiye

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1020>

Reference : Uygur, A & Gültekin, Y. (2018). "Uluslararası Örgütlerin İşletmenin Uluslararası Çevresi Bağlamında Değerlendirilmesi", International Social Sciences Studies Journal, 4(26): 5561-5569

ÖZ

Günümüzde işletmelerin başarıya ulaşma yolunda göz önünde bulundurması gereken unsurlardan biri, Von Bertalanffy tarafından önerilen Sistem Yaklaşımının bir getirisi olarak çevre unsurudur. Çevre unsurları iç ve dış çevre olarak incelenmekle birlikte, özellikle iletişim teknolojilerinin gelişimi ve üretim faktörlerinin serbest dolaşımının yaygınlaşması sonucu uluslararası çevrenin dış çevre unsurlarının tamamını etkileyen ve dönüştüren bir özellik kazandığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla bir işletmenin uluslararası çevreyi etkileyecek gücü genellikle olmamakla birlikte, uluslararası çevrede yaşanan gelişmeleri yakından takip etmesi iş stratejilerini belirlemede elzemdir. Zira dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan bir gelişmenin etki alanı oldukça genişlemiştir.

Bu çalışma, uluslararası çevre unsurlarından uluslararası organizasyonlar arasında en çok üye devlete sahip olan, küresel politikalar geliştiren ve devletlerin ulusal politikalarını da etkilemekte olan Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Ticaret Örgütü'nün tarihçesi, varlık sebebi ve görevleri hakkında bilgi vermek amacıyla yapılmış bir derlemedir. Bununla birlikte uluslararası örgütlerin işletme politikalarını nasıl etkilediği yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşletme çevresi, Uluslararası organizasyonlar, Sistem yaklaşımı, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Para Fonu

ABSTRACT

Today, one of the factors that businesses should consider in order to achieve success is the business environment as a result of the System Approach proposed by Von Bertalanffy. While the environment examined as internal and external environment in general, it is observed that the international environment gains a characteristic that transforms and transforms the whole of the external environment elements especially as the development of communication technologies and the free circulation of production factors become widespread. Therefore, although it is not usual for an enterprise to affect the international environment, it is essential to follow the developments in the international environment closely in determining business strategies. An event's area of impact of in any part of the world has expanded considerably.

The aim of this study is to give information about the history, existence and duties of the World Bank, United Nations, International Monetary Fund and World Trade Organization which have the highest number of member states among the international organizations that are a part of international environment, develop global policies and influence the national policies of the states. However, how international organizations affect business policies has also been interpreted.

Keywords: Business environment, International organizations, System approach, United Nations, International Monetary Fund

1. GİRİŞ

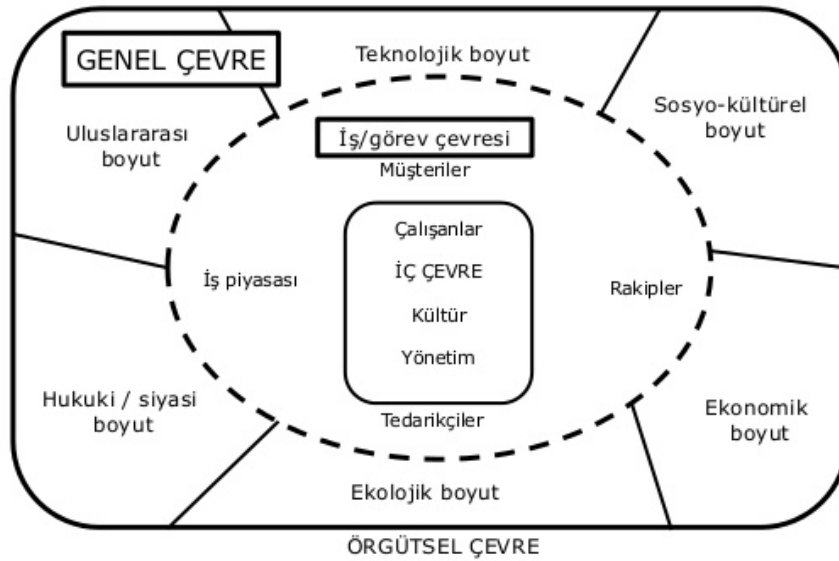
İşletmelerin faaliyetlerini yalnızca işletme içindeki işlerine odaklanarak yürütmeleri mümkün değildir. Temelleri Von Bertalanffy tarafından ortaya konulan Sistem Yaklaşımı'nın ¹ gereği olarak işletmeler ve işletmelerin karar verme mekanizmalarını yöneten profesyoneller işletmenin dış çevresinde meydana gelen olaylara ve değişimlere dikkat etmek zorundadırlar. Sistem; bir hedefe ulaşmak üzere bir arada bulunan ve aralarında ilişkiler olan ve eşgüdüm içinde çalışan fiziksel ya da kavramsal birden çok bileşenin(öğenin) oluşturduğu, sinerji etkisini kullanan girdi ve çıktıları olan sınırları belirlenmiş bir bütündür.²

Sistem yaklaşımı doğa bilimlerinde uygulanmasından sonra sosyal bilimlerde de geniş bir uygulama alanı bulmuştur. ³Bir işletme, girdi ve çıktıları olan ve belirli bir çevrede faaliyet gösteren ve daha büyük bir sistemin parçası olan alt sistemdir. Aynı zamanda bir örgüt olan işletme iç ve dış çevrenin hızlı değişimlerine yanıt vermesi gerekmektedir ve çevresi ile uyum sağlaması gerekmektedir. Ancak çok büyük bir organizasyon ise ve yeterli güce sahipse çevreyi kendine uyumlulaştırma yolunu da seçebilir. Çevreye uyum sağlayamayan örgütlerin ve/veya işletmelerin hayatta kalmaları mümkün değildir.⁴

Belirli bir çevrede faaliyet gösteren, kaynakların birleşiminden bir girdiler bütünü oluşturarak birbiri ile ilintili faaliyetler dizisi ile dönüştürücü bir rol üstlenerek hedefe ulaşma adına çıktılar oluşturan bir sistem gösterimi bulunmaktadır. Çıktılar geri besleme ile bir bilgi akışı sağlamak ve sistem kontrolü sonucu ayarlamalar yapılmaktadır.

Sistem yaklaşımında ayrıca sistemin bazı özelliklere sahip olduğu kabul edilmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:⁵

- ✓ olayların, nesnelerin karşılıklı ilişkileri ve karşılıklı bağımlılıkları;
- ✓ amaca doğru ilerleyiş;
- ✓ çevre;
- ✓ sınırlar;
- ✓ dengeli durum;
- ✓ değişkenler ve parametreler (ölçülebilir büyüklükler) ;
- ✓ entropi (düzensizlik, aksaklık eğilimi);
- ✓ girdi, çıktı ve geri bildirim;
- ✓ şekil değiştirme (dönüşüm);
- ✓ eş sonluluk;
- ✓ hiyerarşi;
- ✓ bütünlük.

Şekil 1: Açık Bir Sistem Olarak İşletme⁶

¹ Ludwig Von Bertalanffy, An Outline of General System Theory. *British Journal for the Philosophy of science*, 1950.

² Tamer Koçel, İşletme Yöneticiliği, Arıkan Basım Yayın Dağıtım. 11. Baskı, İstanbul, 2007, s. 132

³ Kurthan Fişek., Yönetim, Sevinç Matbaası, Ankara, 1979.

⁴ İkrar Çınar, "İnsan Kaynağını Geliştirme Bağlamında Değişim Yönetimi" *Ege Eğitim Dergisi*, 6,2005, s.83

⁵ Akın Marşap, Yönetim Sistem, Gazi Kitabevi, Ankara, s.15, 2000.

Sistemler farklı sınıflandırmalara tabii tutulabilmektedirler. Buna göre insan tarafından oluşturulan sistemler yapay sistemler, insan faktörü olmadan oluşan sistemler ise doğal sistemler olarak nitelendirilmektedirler. Yine bir başka ayrıma göre çevreleriyle etkileşim halinde olan sistemler açık sistem, etkileşim halinde olmayan sistemler ise kapalı sistem olarak adlandırılırlar. ⁷ İşletmeler de çevreleri ile etkileşim halinde olduklarından dolayı açık birer sistemdirler. İşletme çevresi genel olarak iç çevre ve dış çevre olarak incelenmektedir. Dış çevre ise yakın dış çevre (dış sektörel çevre) ve uzak dış çevreden (dış genel çevre) oluşmaktadır. ⁸ Dış sektörel çevre; müşteriler, tedarikçiler, rakipler, ikame ürünler ve emek piyasası gibi unsurlardan oluşur. Dış genel çevre ise siyasal, hukuki, ekonomik, demografik, teknolojik, sosyo-kültürel ve uluslararası çevre unsurlarından oluşmaktadır.

Uluslararası çevre küreselleşmenin bir sonucu olarak büyük önem kazanmıştır. Dış genel çevreyi oluşturan tüm unsurlar uluslararası çevredeki oluşumlar ve değişimler açısından incelenmeli ve değerlendirilmelidir. Küreselleşme dört farklı dönüşüm üzerinden karakterize edilebilir. Bunlar;⁹

- Sosyal, siyasal ve ekonomik faaliyetlerin siyasal sınırları aşarak uluslararası bölgelere ve kıtalara yayılması
- Ticaret, finans, yatırım vb. alanlarda birbirine bağımlılığın yaygınlaşması
- Fikirlerin, bilginin, kapitalin, emtianın ve insanların ve dolayısıyla işgücünün dolaşımının iletişim teknolojileri ve ulaşım imkânlarının artması ile daha kolay hale gelmesi
- Dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşen olayın etki alanının küresel ölçekte olması

Uluslararası çevre başlığı altında incelenmesi gereken faktörler arasında mevcut piyasalardaki değişimler, yeni gelişen ülkelerarası piyasalar, etki alanı geniş ve dönüştürücü etkiye sahip siyasal, kültürel ve ekonomik olaylar, dış ticaret üzerindeki engellerin kaldırılması adına kurulan ülkeler ve bölgeler arası bloklar ve işbirlikleri, uluslararası ticarete etkili kurum, kuruluş ve antlaşmalar, teşvik ve engeller sayılabilir. ¹⁰

Bu çalışmanın amacı, işletmenin dış çevre unsurlarından olan uluslararası çevrede bulunan uluslararası örgütler hakkında bilgi vermek ve çalışmaya konu olan bu örgütlerin uluslararası ticareti ve işletmecilik anlayışın nasıl etkilediğini ortaya koymaktır. Bu çerçevede öncelikle uluslararası örgütlerin tanımı yapılacak ve etki alanları üzerinden küresel ve bölgesel uluslararası örgütlerin kuruluş ve tarihçeleri hakkında bilgi verilecektir. Ardından bu örgütlerin işletmecilik alanında nasıl bir etki oluşturduğunu irdelenecektir.

2. ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

Devletler tarafından yapılan anlaşmalar çerçevesinde kurulan ancak kendilerini oluşturan devletlerden farklı ve sürekli bir yapıya sahip organizasyonlar uluslararası örgüt ya da uluslararası organizasyon olarak adlandırılmaktadır. Uluslararası organizasyonlar tüzel bir kişiliğe sahiptir ve uluslararası çevrenin bir aktörüdür. Bu örgütlerin kuruluş amacı politik, ticari, askeri ve iktisadi olabilir. Örgütlerin temel amacı; belirli bir alanda devletlerin uyacağı kurallar, yöntemler, fonksiyonlar ve temayüller oluşturmaktır. Devletler, çözümü küresel veya bölgesel işbirliği gerektiren sorunların çözümü için örgütlü hareket etme gereksinimindedir. Uluslararası örgütlerin, bu örgütlerin mevcut bulunmadığı ya da yeterli olmadığı zamanlarda meydana gelen sorunların barışçıl çözümlerini amaçladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

2.1 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (UNITED NATIONS)

Birleşmiş Milletler (BM), 24 Ekim 1945'te elli ülkenin temsilcilerinin bir araya gelmesiyle kurulmuş; dünya barışını ve güvenliğini korumak ve uluslar arasında iktisadi, sosyal ve kültürel bir iş birliği oluşturmak üzere kurulmuştur. Son olarak 14 Temmuz 2011 tarihinde Güney Sudan'ın da eklenmesiyle üye sayısı 193'tür. Bunlara ek olarak Vatikan ve Filistin üye olmayan ancak gözlemci statüsündeki devletlerdir. Genel sekreterliğini Portekizli diplomat Antonio Guterres'in yaptığı örgütün genel merkezi Amerika Birleşik Devletleri'nin New York kentinde bulunmaktadır. Örgütün resmi dilleri; Arapça, Çince, Rusça, Fransızca, İngilizce ve İspanyolcadır.

Birleşmiş Milletler kendini "*adalet ve güvenliği, ekonomik kalkınma ve sosyal eşitliği uluslararası tüm ülkelere sağlamayı amaç edinmiş küresel bir kuruluş*" olarak tanımlamaktadır. Organizasyon yapısı Genel Kurul, Genel Sekreterlik, Güvelik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Uluslararası Adalet Divanı ve

⁶ Yusuf Şahin, Yönetim Bilimi ve Türk Kamu Yönetimi, Murathan Yayınevi, 3. Baskı, s. 127, 2011.

⁷ Robert G. Owens, Organizational Behavior in Education, Prentice/Hall International, Inc., Londra, 1981.

⁸ Kadri Mirze, İşletme, Literatür Yayıncılık, 3. Basım, İstanbul, 2013, s.40.

⁹ David Held vd., Global Transformations: Politics, Economics and Culture, Stanford University Press, Londra, 1999.

¹⁰ K. Mirze, a.g.e, s.49.

bağlı kuruluşlardan oluşmaktadır. Kuvvet kullanılmasını uluslararası düzeyde yasaklayan ilk kuruluş Birleşmiş Milletler' dir.¹¹

2.1.1 Genel Kurul

Genel Kurul, üye devletlerden oluşur ve silahsızlanma ve silah denetimi, dünya barışı ve güvenliğini etkileyecek konularda ve ülkeler arasındaki barışı bozabilecek nitelikteki sorunların çözümü konularında önerilerde bulunur.

2.1.2 Güvenlik Konseyi

BM Güvenlik Konseyi, beş daimi üye ve on geçici üye olmak üzere toplam on beş ülkeden oluşmaktadır. Beş daimi üye (ABD, Rusya, Çin, İngiltere ve Fransa) dışında kalan geçici üyeler coğrafi denge gözetilerek iki yıllığına seçilmektedir. Konseyin 1 Ocak 2019'dan itibaren geçici üyeleri; halen geçici üye olan Hollanda, Bolivya, Etiyopya, Kazakistan, İsveç'in yanı sıra Almanya, Belçika, Güney Afrika, Dominik Cumhuriyeti ve Endonezya olacaktır. ¹² Güvenlik Konseyi'nin karar alabilmesi için dokuz üyenin oyunun yanı sıra beş daimi üyenin hiç birinin kararı veto etmemesi gereklidir.

Tablo 1: BM Bağlı Kuruluşlar Listesi

Sıra	Kuruluşun Adı	Uluslararası Kısaltması	Merkez	Kuruluş Yılı
1	Gıda ve Tarım Örgütü	FAO	Roma, İtalya	1945
2	Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü	ICAO	Montreal, Kanada	1947
3	Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu	IFAD	Roma, İtalya	1977
4	Uluslararası Çalışma Örgütü	ILO	Cenevre, İsviçre	1919
5	Uluslararası Denizcilik Örgütü	IMO	Londra, Birleşik Krallık	1948
6	Uluslararası Para Fonu	IMF	Washington DC, Amerika Birleşik Devletleri	1945
7	Uluslararası Telekomünikasyon Birliği	ITU	Cenevre, İsviçre	1947
8	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü	UNESCO	Paris, Fransa	1946
9	Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü	UNIDO	Viyana, Avusturya	1967
10	Dünya Turizm Örgütü	UNWTO	Madrid, İspanya	1974
11	Dünya Posta Örgütü	UPU	Bern, İsviçre	1947
12	Dünya Bankası Grubu	WBG	Washington DC, Amerika Birleşik Devletleri	1945
13	Dünya Sağlık Örgütü	WHO	Cenevre, İsviçre	1948
14	Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü	WIPO	Cenevre, İsviçre	1974
15	Dünya Meteoroloji Örgütü	WMO	Cenevre, İsviçre	1950

2.1.3 Ekonomik ve Sosyal Konsey

BM'nin ekonomik ve sosyal meselelere çözüm bulması amacıyla kurulmuş olan bu organ 54 üye ülkeden oluşmaktadır ve örgütün ekonomik ve sosyal çalışmalarını yürütmek ve aynı zamanda bu konularda uluslararası raporlar hazırlamakla yükümlüdür.

2.1.4 Uluslararası Adalet Divanı

Divan, Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi'nce dokuz yıllığına seçilen on beş yargıçtan oluşmaktadır. Merkezi Hollanda'nın Lahey kentinde bulunan Divan'da bir ülkeden iki hâkim görev alamaz.

2.1.5 Genel Sekreterlik

Genel Sekreterlik 'in görevi örgütün diğer organlarının çalışması için uygun ortam ve koşulların hazırlanmasının yanında ortaya konan programları uygulamaktır. Sekreterlik ayrıca uluslararası barışı ilgilendiren konularda raporlar hazırlar ve BM Güvenlik Konseyi'ne sunar.

¹¹ BM Kuruluş Bildirgesi

¹² Reuters Haber Ajansı (1.11.2018 tarihinde <https://tr.euronews.com/2018/06/08/bmgk-nin-yeni-gecici-uyeleri-belli-oldu> adresinden erişim sağlanmıştır.)

2.1.6. Bağlı Kuruluşlar

BM'ye bağlı kuruluşlar, bu kuruluşların uluslararası kısaltmaları, merkez ofisleri ve kuruluş yıllarını gösteren tablo aşağıda bulunmaktadır.¹³

BM'ye bağlı kuruluşların yanında fonlar ve programlar da bulunmaktadır. BM Kalkınma Programı, 170 ülkede faaliyet göstermekte ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi konusunda çalışmalarda bulunmaktadır. Bunun yanında BM Çevre Programı, BM Nüfus Fonu, BM İnsan Yerleşimleri Programı, BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Dünya Gıda Programı yine BM bünyesinde faaliyetlerini sürdürmektedir. BM ile ilişkili olarak görevini sürdüren Nükleer Test Yasağı Anlaşmasına Hazırlık Komisyonu, Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu, Uluslararası Göç Örgütü, Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü, BM İklim Değişikliği Sekreterliği ve Dünya Ticaret Örgütü bulunmaktadır.¹⁴

Çalışmanın bundan sonraki aşamasında dünya ticareti ve ülkelerin kalkınmasında dolaysız rol oynayan Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir.

2.2 DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ (WORLD TRADE ORGANIZATION)

Yarım asrı aşkın bir süredir yürürlükte olan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) tur (*round*) adı verilen ve dünya çapında tarifeleri ve diğer ticaret engellerini önemli ölçüde azaltan bir dizi görüşmeyi içermektedir. Bu anlaşmaların dayandığı dört temel ilke bulunmaktadır. Bunlar:¹⁵

a. En Çok Kayırılan Ülke Kuralı: Bu kurala göre “üye ülkelerden birinin başka bir ülkeye gümrük kolaylıkları sağlaması halinde diğer ülkeler herhangi bir yükümlülük altına girmeksizin aynı kolaylıktan yararlanabilirler”.

b. Fiyat Mekanizmasına Sadakat Kuralı: Fiyatın koruyucu önlemler veya hükümet düzenlemeleri ile değil piyasanın kendisi tarafından belirlenmesi ilkesidir.

c. Ticaret Savaşına Muhalefet Kuralı: Üye ülkeler arasındaki ticari anlaşmazlıkların sert ticari önlemlerle değil arabuluculuk yolu ile çözülmesi ilkesidir.

d. Ticaret Kısıtlamalarını Tedricen Azaltma Kuralı: Dünya ticaretini serbestleştirme ve konulan kısıtlamaların en kısa zamanda kaldırılması ilkesidir.

Turlar, örgütün kurulduğu 1947 yılından 1994 yılına değin sekiz kez gerçekleştirilmiştir. Sırasıyla Cenevre (1947), Anncy (1949), Torquay (1950-51), Cenevre (1956), Cenevre (1960-61) - Dillon Turu olarak da bilinmektedir, Kennedy Turu (1964-67), Tokyo Turu (1973-79) ve Uruguay Turudur (1986-94).¹⁶

Son olarak tamamlanan Uruguay turu sonrasında 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), 153 ülkeden temsilciyi kapsayacak şekilde kurulmuştur. DTÖ, hem üye sayısı bakımından GATT'tan fazla sayıda üyeye sahiptir hem de uyguladığı ticaret politikaları ve faaliyetler açısından daha geniş bir coğrafyayı etkilemektedir. Ayrıca GATT sadece mal ticaretini kapsarken, DTÖ mal, hizmetler ve fikri mülkiyet haklarını da kapsayacak şekilde faaliyet göstermektedir.¹⁷ DTÖ kurulduğu yıldan bu yana GATT anlaşmalarını denetlemekte, uyuşmazlıkların çözülmesinde aracı rol üstlenmekte ve ticaret engellerinin dünya ölçeğinde azaltılmasına katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte GATT'ın aksine DTÖ'nün vermiş olduğu kararlar uyuşmazlık yaşayan taraflar açısından bağlayıcı niteliğe sahiptir.¹⁸

DTÖ'nün temel işlevleri şunlardır:¹⁹

- ✓ Topyekûn olarak DTÖ'yü oluşturan çok taraflı ticaret görüşmelerini yönetmek ve görüşme sonrası varılan mutabakatların uygulanmasını sağlamak
- ✓ Söz konusu çok taraflı ticaret görüşmelerinde bir forum olarak görev yapmak ve ticari anlaşmazlıkların giderilmesi noktasında çözüm aramak

¹³ Birleşmiş Milletler Resmi Sitesi (1.11.2018 tarihinde <http://www.un.org/en/sections/about-un/funds-programmes-specialized-agencies-and-others/> adresinden erişim sağlanmıştır.)

¹⁴ Birleşmiş Milletler Resmi Sitesi (1.11.2018 tarihinde <http://www.un.org/en/sections/about-un/funds-programmes-specialized-agencies-and-others/> adresinden erişim sağlanmıştır.)

¹⁵ Halil Seyidoğlu. Uluslararası İktisat, 9. Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul, 1993.

¹⁶ Dünya Ticaret Örgütü Resmi Sitesi (2.11.2018 tarihinde https://www.wto.org/english/docs_e/gattbilaterals_e/indexbyround_e.htm adresinden erişim sağlanmıştır.)

¹⁷ K. Mirze, a.g.e, s.98

¹⁸ Louis E. Boone ve David L. Kurtz, Contemporary Business, 14. Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara, 2013, s. 122.

¹⁹ K. Mirze, a.g.e, s.98

- ✓ Ulusal ticaret politikalarını denetlemek ve bu amaçlarla küresel ekonomik politikaların belirlenmesinde görevli uluslararası diğer kuruluşlarla işbirliğine gitmek
- ✓ Anlaşmazlıkları önleme sürecinde, anlaşmazlığa düşen tarafların her biri için temyiz yoluna gitme olanağı sağlamak
- ✓ Ticaret ve çevre konularında bağlantı kurma görevini üstlenmek ve bu doğrultuda çok taraflı çevre anlaşmaları, sürdürülebilir kalkınma, uluslararası piyasalara giriş, özellikle gelişmekte olan ülkelere yapılan ihracatın genişletilmesi, ulusal sınırlar dâhilinde ticareti yasaklanan malların ticareti konularında çalışma yapmak
- ✓ Ambalaj, etiket ve diğer dönüşümlü malzemelerin ticaretle ilgili mevzuatlarının birbiri ile uyumlu olmasının sağlanması

Dünya Ticaret Örgütü'nün kararları, üye ülkelerdeki çalışma koşullarına ve ortama ilişkin kararlar yayınladığından dünya çapında eleştirilere konu olmaktadır. Bu eleştirileri maddeleştirmek gerekirse;

- ✓ DTÖ'nün ticaret engellerini azaltmaya yönelik azaltmaya konusuna yoğunlaşması işletmelerin maliyetlerini düşürmek adına insan haklarını ihlal edici ve çevre kirliliğini artırıcı uygulamalara yönelmesini artırmaktadır.
- ✓ DTÖ'ye üye olan ülkelerin ticaret ve çalışma hayatına dair politikalarda aynı çerçevede hareket etme zorunluluğu bulunmaktadır ancak özellikle gelişmekte olan ülkeler sahip oldukları düşük maliyet avantajını daha sıkı iş ve çevre koruma kurallarını kabul ederek kaybetmek istememektedirler.
- ✓ Hızlı yiyecek zincirleri, internet perakendecileri gibi finansman açısından güçlü gelişmiş ülke firmalarının yabancı piyasalara engelsiz şekilde giriş yapması gelişmekte olan ülkelerdeki küçük işletmelerin ve diğer ülkelerin kültürel uygulamalarını yok etmektedir.
- ✓ Gelişmiş ülkelerdeki işçi sendikaları ise imalat sektörünün düşük işgücü maliyetine sahip ülkelere (özellikle Uzakdoğu ve Doğu Avrupa ülkeleri) kayması yönünde eleştiriler getirmektedir.

DTÖ görüşmelerinin en yakın tarihli Kasım 2001'de Katar'ın başkenti Doha'da başladığı için Doha Turu adı almaktadır. Doha Turu'nda birçok konuda görüşmeler yapılmıştır. Bu konular; tarım (özellikle pamuk tarımı), hizmetler, tarım dışı ürünlerin pazara girişi, tarımsal ve tarım dışı ürünler arasındaki denge, fikri mülkiyet haklarının ticaretle alakalı kısımları (coğrafi işaretleme, biyolojik çeşitlilik ve geleneksel bilgi, fikri mülkiyet hakları ve kamu sağlığı), ticaret ve yatırım arasındaki ilişki, ticaret ve rekabet politikaları arasındaki etkileşim, devletlerin şeffaflığı, ticaretin kolaylaştırılması, DTÖ kurallarıdır (anti-damping, bölgesel ticaret anlaşmaları ve sübvansiyonlar). Doha görüşmelerinde özellikle tarımda ulusal desteklerin azaltılması, ihracat sübvansiyonlarının ortadan kaldırılması ve tarımsal ürünlerin piyasaya girişinin kolaylaştırılması üzerinde çalışmalar yapılmıştır.

2.3 DÜNYA BANKASI (WORLD BANK)

Dünya Bankası, II. Dünya Savaşı'nın ertesinde Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası adı ile kurulmuştur. 1947 yılında BM'nin özerk kuruluşlarından biri haline gelmiştir. Kalkınma ekonomisinin en temel çalışma alanlarından birisi yoksulluk ve yoksullukla mücadeledir ve uluslararası düzeyde bu mücadelenin en önemli yürütücüsü Dünya Bankası'dır.²⁰ Dünya Bankası, kredibilitesinin yüksekliğinin avantajını kullanarak gelişmiş ülkelere düşük maliyetlerle sağladığı kaynakları dış finansman ihtiyacı içinde bulunan üye ülkelere kredi olarak vermektedir. Öte yandan, Dünya Bankası, kredi kullandırma sürecinde, projenin seçimi, tanımlanması, amaçlarının belirlenmesi, proje uygulaması, kredinin kullanım dilimleri, muhasebe kayıtları, satın alma usulleri, projelerde istihdam edilecek personel, istihdam edilecek danışmanlar, kredilerin denetimini yapacak denetçilerin belirlenmesi gibi birçok konuda şartlar öne sürmekte ve kredilerin kullanımı üye ülkelerin bu şartları ne kadar yerine getirdiği nispetinde mümkün olmaktadır.²¹ Dünya Bankası'nın belirlediği bu şartların ülke ekonomilerine zarar verdiği yönünde eleştiriler getirilmektedir. Devletler bütçelerini dengelemek zorunda olduklarından sosyal programlara ayırdıkları fonları kesmek zorunda kalmaktadırlar.

Dünya Bankası'nın kurulduğu günden bugüne en çok fon sağladığı alanlar kara ulaşımı, sosyal hizmetler, elektrik dağıtımı, raylı ulaşım, kırsal gelişme, kentsel gelişim ve kent yönetimi, iş destek hizmetleri ve kurumları, enerji politikaları, tarımsal sulama kaynakları, afet önleme ve hazırlıktır.²²

²⁰ Ayşe Meral Uzun. "Yoksulluk olgusu ve Dünya Bankası." *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 4.2 (2001): 155-174.

²¹ Ekrem Candan, "Dünya Bankası Kredilerine İlişkin Genel Esaslar, Proje Kredilerinin Özellikleri, Avantajları ve Dezavantajları", *Sayıştay Dergisi*, Sayı 58, 2005, s.42.

²² International Aid Transparency Initiative Resmi Sitesi (2.11.2018 tarihinde <https://iatiregistry.org/publisher/about/worldbank> adresinden erişim sağlanmıştır.)

Dünya Bankası Grubu bünyesinde beş ana birim barındırmaktadır. Bunlar:

a. Uluslararası Yatırım ve Kalkınma Bankası: 1945 yılında kurulmuş olan ve gelişmekte olan ülkelerin kamu sektörüne yıllık 15 milyar dolarlık kredi kullandırma kapasitesine sahip birimdir.

b. Uluslararası Kalkınma Birliği: 1960 yılında kurulan birim gelişmekte olan ülkelere düşük faizli kredi, faizsiz kredi ve hibeler sağlamaktadır.

c. Uluslararası Finans Kurumu: 1956 yılında kurulan birim yüksek riskli sektörlerin ve ülkelerin yaptıkları özel sektör yatırımlarını desteklemekte ve geliştirilmesinde rol oynamaktadır.

d. Çok Taraflı Yatırım Garantisi Ajansı: 1985 yılında kurulan ve ülkemizin de 1988 yılında katıldığı birim, gelişmekte olan ülkelerdeki yatırımcılara ve kreditoörlere politik risk sigortası sağlamaktadır.

e. Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi: Yabancı yatırımcılar ve yatırım alan ülkeler arasındaki anlaşmazlıklara çözüm sağlamak amacı ile kurulmuştur.

Uluslararası Yatırım ve Kalkınma Bankası 189 üyeye sahipken, Uluslararası Kalkınma Birliği 173 üyeye sahiptir. Uluslararası Yatırım ve Kalkınma Bankası'na her bir üye devlet aynı zamanda Uluslararası Para Fonu'na da üye olmak zorundadır. Dünya Bankası organlarında her bir üye devlet bankanın sermayesine yaptığı katkı nispetinde bir oy hakkı bulunmaktadır. 2010 yılında yapılan değişikliklerle gelişmekte olan ülkelerin (özellikle Çin'in) oy hakkının yükseltilmesi konusunda bir düzenleme yapılmıştır.

Oy hakkı en yüksek olan ülkeler; Amerika Birleşik Devletleri (%15,85), Japonya (%6,84), Çin (% 4,42), Almanya (% 4,00), Birleşik Krallık (% 3,75), Fransa (% 3,75), Hindistan (%2,91), Rusya (% 2,77), Suudi Arabistan (% 2,77) ve İtalya'dır (% 2,64). Son değişikliklerle birkaç gelişmekte olan ülkenin oy hakkı ile birlikte gelişmiş ülkelerin çoğunun oy hakkı düşürülmüş ve Çin dışında oy hakkında anlamlı değişiklik olan ülkeler arasında Güney Kore, Türkiye, Meksika, Singapur, Yunanistan, Brezilya, Hindistan ve İspanya bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, Rusya ve Suudi Arabistan'ın oy hakkı değişmemiştir.²³

2.4 ULUSLARARASI PARA FONU (INTERNATIONAL MONETARY FUND)

Uluslararası Para Fonu (IMF), 1945'te kurulmuş, merkezi Washington D.C.'de bulunan ve global küresel işbirliğini geliştirmek, finansal istikrarı temin etmek, uluslararası ticareti kolaylaştırmak, yüksek istihdamı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi desteklemek ve yoksulluğu azaltmak amacıyla çalışan 189 üye ülkenin oluşturduğu bir örgüttür.²⁴ 2011 yılından bu yana direktörlüğünü Fransız Christine Lagarde yürütmektedir. Fonun genel amaçları şunlardır:²⁵

- ✓ Uluslararası ticaretin dengeli şekilde gelişmesine üye devletlerin tam istihdama ve yüksek büyüme hızına ulaşmasına imkân hazırlamak
- ✓ Ödemeler dengesi güçlüklerinin çözümünde yardımcı olmak
- ✓ Kambiyo istikrarını korumak ve tek taraflı devalüasyonlara engel olmak
- ✓ Çok taraflı dış ödemeler sisteminin kurulmasını sağlamak

Fon, uluslararası finansal krizlerde ve ödemeler dengesi güçlüklerinin yönetiminde önemli bir rol oynamaktadır. Üye ülkeler fona katkı sağlamakta böylelikle ödeme güçlüğü çeken diğer üye ülkelere borç verilebilmektedir. 2016 itibari ile fonda 477 milyar SDR (Special Drawing Right / Özel Çekme Hakkı) bulunmaktadır.

Özel Çekme Hakkı (SDR), 1969 yılında Bretton Woods sabit kur rejimini desteklemek amacıyla en yaygın iki rezerv varlığın (Amerikan Doları ve altın) yetersiz kalması sonucu oluşturulmuştur. IMF'ye üye ülkelere IMF kotaları nispetinde Özel Çekme Hakkı tahsis edilir. Günümüzde SDR'nin asıl işlevi, IMF'nin hesap birimi olmasıdır. SDR bir para birimi veya IMF'den olan bir alacak değildir. SDR daha çok, IMF üyelerinin serbestçe kullanılabilen para birimlerine ilişkin bir talepte bulunma hakkıdır. SDR'nin başlangıç değeri 0,888671 gram saf altın olarak belirlenmiştir ancak Bretton Woods sisteminin 1973 yılında çökmesinden sonra SDR bir döviz sepeti üzerinden tanımlanmıştır ve Amerikan Doları karşılığındaki değeri günlük olarak yayımlanmaktadır.²⁶

²³ Dünya Bankası Resmi Sitesi (2.11.2018 tarihinde <http://siteresources.worldbank.org/NEWS/Resources/IBRD2010VotingPowerRealignmentFINAL.pdf> adresinden erişim sağlanmıştır.)

²⁴ IMF Resmi Sitesi (2.11.2018 tarihinde <https://www.imf.org/en/About> adresinden erişim sağlanmıştır.)

²⁵ K. Mirze, a.g.e., s.104

²⁶ Uluslararası Para Fonu Özet Bilgi Notu (2.11.2018 tarihinde <https://www.imf.org/external/np/exr/facts/tur/sdrt.pdf> adresinden erişim sağlanmıştır.)

IMF'nin faaliyetleri şu maddeler altında özetlenebilir:²⁷

- Ekonomik istikrarsızlık yaşayan ve dış ödemeler bilançosu açık veren ülkelere kredi sağlamak
- Uluslararası parasal ilişkilerin gelişmesini sağlamak
- Üyelerin uluslararası ticari bankalara veya resmi kuruluşlara olan ödenemeyen borçlar konusunda taraflar arasında aracılık yapmak
- Üye ülkelerdeki yapısal uyum politikalarını desteklemek
- Dış ticaret ve kambiyo rejimlerinin rasyonel ve liberal hale getirilmesinde teknik yardımda bulunmak
- Üyeler arasında daha liberal politikaların benimsenmesini sağlamak

IMF, verdiği borçlar karşılığında ülkelere bazı yapısal değişikliklerin yapılmasını istemektedir. Washington Konsensüsü olarak da bilinen bu yapısal şartlar şu şekilde sıralanabilir:²⁸

- ✓ Kemer sıkma politikası (Austerity) olarak da bilinen harcamaların kısılması ya da vergilerin artırılması ya da her ikisinin birleşimi
- ✓ Ekonomik çıktılarının dolaysız ihracat ve kaynak çıkarımı üzerine yoğunlaşması
- ✓ Para birimlerinin devalüasyonu
- ✓ Ticaretin liberalleştirilmesi, ithalat ve ihracat kısıtlamalarının kaldırılması
- ✓ Yerel menkul kıymetler borsaları açarak direkt yabancı yatırımın desteklenmesi yoluyla yatırımların istikrarının sağlanması
- ✓ Bütçeyi dengede tutmak
- ✓ Fiyat kontrolleri ve devletin verdiği sübvansiyonların kaldırılması
- ✓ Kamuya ait şirketlerin özelleştirilmesi ya da varlıklarının satış yoluyla azaltılması
- ✓ Yabancı yatırımcıların haklarının iyileştirilmesi
- ✓ Hükümetlerin güçlendirilmesi ve yolsuzlukla mücadele

IMF uluslararası alanda diktatörlüklere parasal destek vermek, insanların yiyeceğe ulaşmasının zorlaşması, çevre ve kamu sağlığı konularında oldukça fazla eleştiri almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri Eski Başkanları'ndan Bill Clinton, 16 Ekim 2018'de BM Dünya Gıda Günü'nde yaptığı konuşmada son 30 yılda Dünya Bankası, IMF ve bütün büyük kuruluşlar, hükümetler ve kendisinin yönetiminde olduğu yıllar dâhil her şeyi berbat ettiğini ve gıdayı uluslararası ticarete konu olan herhangi bir meta gibi görmenin oldukça yanlış olduğunu belirtmiştir. Yapılan bir başka çalışmada ise kamu sağlığı konusunda IMF'nin borç verdiği Doğu Avrupa ülkelerinde tüberkülozdan ölümlerin % 16,6 oranında arttığı kaydedilmiştir.²⁹

IMF'in yapısına ve politikalarına karşı çıkan bazı ülkeler bölgesel olarak IMF'ye bazı alternatifler önermişler ve kurmuşlardır. Bunların en önemlileri; Afrika Para Fonu, BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) Yeni Kalkınma Bankası ve Çin'in başını çektiği Asya Altyapı Yatırım Bankası'dır.

3. SONUÇ

Uluslararası organizasyonlar, devletler arasında meydana gelen askeri, siyasal ve ekonomik anlaşmazlıkları gidermek ve bu anlaşmazlıkların dünya barışını ve ticaretini sekteye uğratmamak için kurulmuş örgütlerdir. İşletmeler de her ne kadar bağımsız örgütlerse de uluslararası pazarlarda faaliyet gösterdiklerinde ya da yerel pazarda uluslararası bir işletme ile rekabet haline girdiklerinde devletler arasında doğabilecek anlaşmazlıklardan dolaysız bir şekilde etkilenmektedir. Uluslararası örgütler, ulus devletlerin sosyal ve ekonomik politikalarına müdahale edebilme ön şartı ile üye ülkelerin ekonomik zorlukları aşmasında da verdikleri kredi ve hibelerle yardımcı olmaktadır.

Birleşmiş Milletler'in varlık amaçlarından ikisi ekonomik kalkınma ve sosyal eşitliğin sağlanmasıdır. Bu olgular, işletmelerin yarattığı arz karşısında talep oluşması noktasında oldukça önemlidir. Ekonomik olarak kalkınmış ve sosyal adaletin sağlandığı bir toplum saha sağlıklı bir piyasa yapısına kavuşacaktır. Keza Dünya Ticaret Örgütü de amaçladığı piyasa liberalizasyonu ve sorunsuz küresel bir ticari iklim sayesinde işletmelerin serbest piyasa ekonomisi içinde varlıklarını sürdürmeleri noktasında önemli bir görev

²⁷ K. Mirze, a.g.e, s.104

²⁸ Amanaah Taqwanani, The Moorish Diarium: A Diary of a Moor - The Great Maze of an International Monetary System, 2014, s.10.

²⁹David Stuckler, Lawrence P. King ve Sanjay Basu. "International Monetary Fund Programs and Tuberculosis Outcomes in Post-Communist Countries." *PLoS Medicine* 5.7 (2008): e143.

üstlenmektedir. DTÖ belirlediği politikalarla küresel çapta değişimlere yol açmaktadır. DTÖ politikalarının özellikle gelişmiş ülkelerde kurulmuş olan işletmelerin üretim tesislerini maliyet avantajına sahip Uzakdoğu Asya ve Doğu Avrupa ülkelerine kaydırıyor olması buna önemli bir örnek teşkil etmektedir. Öte yandan Dünya Bankası altyapı yatırımlarına verdiği desteklerle, IMF ise üyelerinde gerçekleştirmeyi hedeflediği kambiyo istikrarı ve yüksek büyüme hızı ile istikrarlı bir ekonomik yapının temel taşlarını oluşturmaktadır.

Çalışmada konu edilen uluslararası organizasyonların eleştirildiği belirli konular bulunmaktadır. Bunlar özellikle ulus devletlerin kendi sınırları dâhilinde belirlediği ulusal politikaların, konunun sosyal tarafını göz önünde bulundurmaksızın belirlenmesini talep etmeleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Devletler bu durumu zaman zaman bağımsızlıklarına karşı bir tehdit unsuru olarak değerlendirmektedirler. Bu politikaların sonucu olarak yerli şirketlerin özellikle bazı sektörlerde varlıklarını sürdürmeleri mümkün olamamaktadır. Verilen kredi ve hibeler karşılığında farklı sektörlerle yönelik sübvansiyonların kaldırılmak istenmesi, yerli üreticinin maliyetlerinin ölçek ekonomisinin avantajlarını kullanan küresel firmaların üzerinde olması nedeniyle özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeleri piyasadan silmektedir.

Uluslararası organizasyonlara yapılan başka bir eleştiri ise üye devletlerin temsil oranlarındaki adaletsizlik üzerine yapılmaktadır. Son yıllarda özellikle BM Güvenlik Konseyi'nin yapısına ve daimi üyelik statüsüne yönelik yapılan eleştiriler henüz karşılık bulmasa da, Dünya Bankası üyelerinin oy haklarını daha eşitlikçi bir yapıya kavuşturma adına yapısal bir değişikliğe gitmiştir. Son olarak özellikle finansal kuruluşlardaki ABD ve Avrupa hâkimiyetine karşı çıkan Çin ve Rusya alternatif finansal organizasyonların kurulmasına öncülük etmektedirler. Bu durumun işletmelerin ana ülkelerinin, Çin ve Rusya'nın hâkimiyetindeki bölgelerle yapacakları ticari işlemlerde stratejilerin belirlenmesi açısından oldukça önem taşıdığı açıktır.

KAYNAKÇA

BM, Birleşmiş Milletler, <http://www.un.org.tr>

Boone, L.E. & Kurtz, D.L. (2013) *Contemporary Business*, 14. Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara.

Candan, E. (2005) "Dünya Bankası Kredilerine İlişkin Genel Esaslar, Proje Kredilerinin Özellikleri, Avantajları ve Dezavantajları", *Sayıştay Dergisi*, Sayı 58, 2005.

Çınar, İ. (2005) "İnsan Kaynağını Geliştirme Bağlamında Değişim Yönetimi" *Ege Eğitim Dergisi*, 6, 2005.

Dünya Bankası, <https://www.worldbank.org>

Fişek, K. (1979) *Yönetim*, Sevinç Matbaası, Ankara.

Held, D., Perraten, J., McGrew, A. & Goldblatt, D. (1999) *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*, Stanford University Press, Londra.

IATI, Uluslararası Yardım Şeffaflık İnisyatifi, <https://iatistandard.org/en/>

IMF, Uluslararası Para Fonu, <https://www.imf.org>

Kara, Ş. (1996) *Ekonomik Entegrasyon Teorisi*, 1. Baskı, İstanbul.

Koçel, T. (2007) *İşletme Yöneticiliği*, Arıkan Basım Yayın Dağıtım, 11. Baskı, İstanbul.

Marşap, A. (2000) *Yönetim Sistemi*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Mirze, K. (2013) *İşletme*, Literatür Yayıncılık, 3. Basım, İstanbul.

Owens, R.G., (1981) *Organizational Behavior in Education*, Prentice/Hall International, Inc., Londra.

Seyidoğlu, H. (1993) *Uluslararası İktisat*, 9. Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul.

Stuckler, D., King, L.P. ve Basu, S. (2008) "International Monetary Fund Programs and Tuberculosis Outcomes in Post-Communist Countries." *PLoS Medicine* 5.7

Şahin, Y. (2011) *Yönetim Bilimi ve Türk Kamu Yönetimi*, Murathan Yayınevi, 3. Baskı, Trabzon.

Taqwamani, A. (2014) *The Moorish Diarium: A Diary of a Moor - The Great Maze of an International Monetary System*.

Uzun, A. M. (2001) "Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası." *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 4.2.

Von Bertalanffy, L. (1950). An Outline of General System Theory. *British Journal for the Philosophy of science*.